

جغرافیا و توسعه شماره ۳۲ پاییز ۱۳۹۲

وصول مقاله : ۱۳۹۰/۳/۷

تأیید نهایی : ۱۳۹۱/۹/۱۴

صفحات : ۴۶ - ۲۹

راهبردهای مناسب توسعه‌ی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای ساحلی دریای عمان مورد: شهرستان جاسک

محمد صبوری^۱، دکتر سید اسکندر صیدایی^۲، دکتر احمد تقدیسی^۳

چکیده

امروزه فعالیت‌های ماهیگیری و آبی‌پروری به صورت مستقیم و غیرمستقیم نقش اساسی در زندگی میلیون‌ها نفر در سراسر جهان ایفا می‌نمایند. ماهیگیری در روستاهای ساحلی دریای عمان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و نقش مهمی در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی روستاییان منطقه دارد. روستاهای ساحلی دریای عمان به دلیل شرایط خاص جغرافیایی و طبیعی از لحاظ ماهیگیری دارای پتانسیل‌های بالایی می‌باشند. با این همه، ماهیگیری در این روستاها ساختاری سنتی داشته و همپای ظرفیت‌های بالقوه‌ی خود توسعه نیافته و با مشکلات و تهدیدهای متعددی مواجه است و ماهیگیران روستایی در سطح پایینی از توسعه قرار دارند. شناسایی توان‌ها و تنگناها و بهره‌گیری از فرصت‌ها و رفع موانع ماهیگیری، کمک زیادی به محرومیت‌زدایی و تحقق توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی روستاهای منطقه می‌نماید.

هدف این مقاله تدوین راهبردهای مناسب برای توسعه فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای ساحلی دریای عمان می‌باشد. تحقیق حاضر به عنوان مطالعه‌ای کاربردی با رویکردی تحلیلی و با اتکاء بر یافته‌های اسنادی و میدانی، به بررسی موضوع پرداخته است. عمده‌ترین ابزار جمع‌آوری داده‌ها تکمیل پرسشنامه و مصاحبه با کارشناسان می‌باشد. برای تدوین راهبردهای مناسب توسعه‌ی فعالیت‌های ماهیگیری از چارچوب جامع تدوین راهبرد استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای ساحلی منطقه با دارا بودن ۱۲ عامل قوت و ۱۲ عامل ضعف و همچنین ۱۰ مورد فرصت و ۱۰ مورد تهدید خارجی، دارای توانمندی‌ها و تنگناهای گوناگونی است. نتیجه‌ی تحقیق حاضر استخراج ۲۸ راهبرد توسعه‌ای (SO)، محافظه‌کارانه (ST)، تنوع (WO) و تدافعی (WT) از طریق تحلیل (SWOT) می‌باشد. فعالیت‌های ماهیگیری و آبی‌پروری از لحاظ ماتریس عوامل داخلی و خارجی (IE) از وضعیت مناسبی برخوردار بوده و جمع امتیاز نهایی از ۲/۵ بیشتر است. بنابراین بهتر است برای توسعه‌ی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه راهبردهای توسعه‌ای مورد تأکید قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: فعالیت‌های ماهیگیری، ماهیگیری کوچک مقیاس، برنامه‌ریزی راهبردی، شهرستان جاسک، روستاهای ساحلی دریای عمان.

sabooryjask@yahoo.com

s.weidaiyl@tr.ui.ac.ir

a.taghdasil@tr.ui.ac.ir

۱- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان (نویسنده مسؤل)

۲- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان

۳- استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه اصفهان

مقدمه

امروزه فعالیت‌های ماهیگیری و آبی‌پروری به صورت مستقیم یا غیر مستقیم نقش اساسی در زندگی میلیون‌ها نفر در سراسر جهان ایفا می‌نماید. تخمین زده می‌شود ۴۳ میلیون نفر به صورت مستقیم به طور تمام وقت یا پاره‌وقت در تولید اولیه ماهی هم در صید طبیعی و یا در آبی‌پروری مشغول بوده‌اند که ۸۶ درصد از این افراد در قاره‌ی آسیا زندگی می‌کنند (F.A.O, 2009: 23). در حال حاضر حدود ۱۳۰ هزار نفر صیاد در سواحل خلیج فارس و دریای عمان به ماهیگیری می‌پردازند (سازمان شیلات ایران، ۱۳۸۹: ۴۰). روستاهای ساحلی دریای عمان، عمدتاً بر پایه‌ی درآمدهای حاصل از منابع دریایی و بویژه ماهیگیری شکل گرفته‌اند و صید سنتی اصلی‌ترین فعالیت ساکنان این روستاها را تشکیل می‌دهد. درحالی که به دلیل شرایط خاص جغرافیایی زمینه و قابلیت‌های مناسبی از لحاظ ماهیگیری در روستاهای منطقه وجود دارد، ماهیگیران منطقه با مشکلات و تهدیدهای متعددی مواجهند و در سطح پایینی از توسعه قرار دارند. روستاهای مذکور صرف‌نظر از برخورداری از امکانات طبیعی، جزو مناطق محروم بوده، برای دستیابی به توسعه نیازمند برنامه‌ریزی هستند.

بهره‌برداری بهینه از توانمندی‌ها و فرصت‌های محیطی این ناحیه با در نظر گرفتن تنگناها و تهدیدات موجود مهمترین رکن برنامه‌ریزی و توسعه‌ی این ناحیه محسوب می‌گردد (ابراهیم‌زاده، ۱۳۸۹: ۲۱۳). طراحی و اجرای یک طرح موفق مدیریتی در نواحی ساحلی به‌طور قطع به نحوه‌ی شناخت مشکلات و ارائه‌ی راهبردهای مناسب بستگی دارد (رجب‌بیگی‌ویاسمی، ۱۳۸۹: ۱۵۹). شناسایی توانایی‌ها و تنگناها و ماهیگیری و مشخص کردن موقعیت راهبردی این بخش و در نهایت برنامه‌ریزی راهبردی کمک زیادی به محرومیت‌زدایی و تحقق توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی روستاهای منطقه

می‌نماید و روستاهای منطقه می‌توانند یک اقتصاد شکوفا بر پایه‌ی فعالیت‌های ماهیگیری و صنایع تکمیلی در این بخش را دارا شوند. با توجه به مطالب فوق، محرومیت روستاها در ابعاد مختلف از یک طرف و توانایی‌های بالقوه موجود برای انجام فعالیت‌های ماهیگیری از طرف دیگر، تدوین راهبردهای مناسب برای توسعه ماهیگیری در روستاهای منطقه را ضروری می‌نماید تا بتوان فرصت‌هایی را از دل تهدیدهای موجود فراهم آورد و زمینه را برای محرومیت‌زدایی و توسعه همه‌جانبه روستایی و بهره‌مند شدن نسل‌های امروز و آینده از معیشت پایدار را فراهم نمود.

در مقاله‌ی حاضر سعی شده با رویکرد راهبردی به بررسی و تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها از دیدگاه مشارکت‌کنندگان در جهت توسعه‌ی ماهیگیری در روستاهای منطقه پرداخته و در نهایت با توجه به این نظرات و دیدگاهها، راهبردها و راهکارهای مناسب و مبتنی بر واقعیت‌های موجود با استفاده از چارچوب جامع تدوین راهبردی، در روستاهای منطقه ارائه شود. به طور کلی هدف اصلی تحقیق عبارت است از ارائه‌ی راهبردهای مناسب برای توسعه‌ی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای ساحلی دریای عمان.

سؤال اصلی تحقیق عبارت است از: راهبردهای مناسب برای گسترش فعالیت‌های ماهیگیری روستاهای ساحلی دریای عمان کدامند؟

مبانی نظری

در طی ۶۰ سال گذشته ماهیگیری کوچک مقیاس، علیرغم اهمیت آن در قسمت‌های زیادی از نواحی روستایی کشورهای در حال توسعه، معمولاً در تئوری‌های برنامه‌ریزی توسعه‌ی روستایی به ندرت در نظر گرفته می‌شود (Berkes 2003 & Bene at all, 2009: 108). دو دیدگاه و نظریه‌ی مهم در زمینه‌ی نقش فعالیت‌های ماهیگیری در کاهش فقر و توسعه‌ی روستایی وجود

ماهیگیری کوچک مقیاس اگر به رسمیت شناخته شده و با سیاست‌های مختلف حمایت شوند می‌تواند به‌طور واقعی یک نقش مهم به عنوان موتور برای توسعه‌ی روستایی به ویژه در نواحی دورافتاده و جایی که فرصت‌های اقتصادی کمیاب هستند ایفا نماید (Bene and al, 2010:1 & F.A.O, 2005:32). این واضح است که به یک رویکرد و برنامه‌ریزی راهبردی مناسب برای پرداختن به چالش‌های موجود نیاز است. به طور کلی با توجه به وابستگی متقابل ماهیگیری کوچک مقیاس با سایر بخش‌ها، معمولاً بهترین روش بررسی از طریق برنامه‌ریزی بین بخشی و همکاری فرآیندها و مکانیسم‌ها می‌باشد (F. A. O, 2010: 72). تلاش‌های منطقه‌ای باید متمرکز شود روی حمایت از مدیریت ماهیگیری پایدار از طریق برنامه‌ریزی راهبردی (SU.C.C.E.S & GLO.W.S, 2006:76). باتوجه به همه‌ی شکست‌ها و مشکلات گذشته، مدیریت جدید ماهیگیری باید نه تنها پارامترهای بیولوژیکی بلکه همچنین ابعاد سیاسی، محیطی، فرهنگی و به ویژه اقتصادی- اجتماعی هر ناحیه را در نظر بگیرد (Nal & Franquesa, 2010: 26; Hersong, 2007). برنامه‌ریزی راهبردی غالباً به‌عنوان وسیله‌ای جهت توسعه‌ی ناحیه‌ای و منطقه‌ای از طرف برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران استفاده می‌شود (Terrados&Almonacid, 2007:127). برنامه‌ریزی راهبردی با آینده نگری درباره واقعیت‌ها و موقعیت‌های موجود، راهبردها و استراتژی‌های اثرگذار و مناسب را ارائه می‌دهد. برنامه‌ریزی راهبردی محلی، یک فرآیند نظام یافته است که هر کدام از اعضا در سطوح محلی چشم‌انداز بلندمدتی برای ناحیه، بر اساس نیازها و اولویت‌ها تدوین کرده و اهداف و دامنه‌ای از اقدامات را برای فعالیت در این چشم‌انداز در یک دوره‌ی زمانی مشخص تعیین می‌کند (مالکولم‌جی، ۱۳۸۸: ۲۰۱). برنامه‌ریزی راهبردی در سطح اجتماعات محلی معطوف به شناخت

دارد که عبارتند از: ۱- دیدگاه ثروت محور: مدل ثروت محور مرتبط با الگوی رشد اقتصادی می‌باشد. بنیاد علمی آن به وسیله گوردون (۱۹۵۴) تدوین و در مفهوم حداکثر بازده اقتصادی متبلور شد. به طور کلی مدل ثروت محور به دنبال به دست آوردن حداکثر سود و توزیع مجدد آن می‌باشد. مطابق این مدل رشد اقتصادی مهم‌ترین و مؤثرترین راه برای کاهش فقر می‌باشد. ۲- مدل تأمین اجتماعی: گروهی از محققان اخیراً از یک مدل دیگر دفاع کردند که مدل تأمین اجتماعی نامیده می‌شود. لارسن و همکاران^۱ ادعا کردند که نقش اصلی ماهیگیری کوچک مقیاس در توسعه و کاهش فقر، سود حاصل از منابع شیلاتی نیست، بلکه ظرفیت آن برای جذب نیروی کار صیادی می‌باشد. این ظرفیت هست آنچه که آنها سوپاپ اطمینان و حرفه اجباری (معیشتی) نقش ماهیگیری می‌نامند (Béné, at all, 2010: 330).

ماهیگیران عموماً در نواحی دورافتاده و منزوی زندگی می‌کنند، از نظر سازمانی ضعیف و از نظر سیاسی بدون قدرت و اغلب در معرض حوادث و مخاطرات طبیعی هستند (F.A.O, 2009: 120).

مطابق با گزارش اخیر فائو، ماهیگیری در سراسر جهان در حالت بحرانی است، درآمدها در حال کاهش و ذخایر طبیعی به‌طور روزافزون در حال تخریب هستند (fao, 2002: 1). به طور کلی بهره‌وری کم، بدتر شدن وضعیت فقر و کاهش منابع و همچنین تخریب محیطی در حد نگران‌کننده‌ای برای جوامع ماهیگیری ادامه دارد (Peomery&Carlos, 1996:10). شیلات هم محدودیت‌ها و هم توانایی‌هایی در رابطه با کاهش فقر و توسعه‌ی روستایی دارد و اگر می‌خواهد نقش بیشتری در توسعه‌ی محلی و ملی کشورهای در حال توسعه ایفا نماید نیازمند کسب اطلاعات و ارزیابی جامع‌تر و دقیق‌تر می‌باشد (Bene, 2006:1).

پیشینه‌ی تحقیق

با توجه به بررسی پیشینه‌ی تحقیق، مشخص شد که تا به حال تحقیقات چندانی در مورد تدوین راهبردهای مناسب برای توسعه‌ی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاها انجام نشده است ولی مطالعات کلی و مرتبط با بخش شیلات و کشاورزی صورت گرفته است که به چند مورد از آنها اشاره می‌شود: (Eide, 2007) در پژوهشی با عنوان برنامه راهبردی ماهیگیری کوچک مقیاس موزامبیک، دسترسی محدود به خدمات مالی و شرایط نامناسب اجتماعی جوامع ماهیگیری را از مهمترین مشکلات آنها می‌داند و برای یک دوره‌ی ده ساله راهبردهای افزایش ارتباط با بازار، ارائه‌ی خدمات مالی بیشتر و بازاریابی را ارائه شده است. (Selina, 2005)

در تحقیقی با عنوان تحولات در جوامع ماهیگیری ساحلی اسکاتلند با کمک مدیریت و برنامه‌ریزی با استفاده از روش SWOT نشان داد جوامعی که از نظر اقتصادی و اجتماعی به ماهیگیری وابسته هستند دارای یک سری نقاط قوت مانند حمایت محلی زیاد، وجود زیرساخت‌های مناسب و وجود مؤسسات تحقیقاتی و فرصتهایی همانند امکان توسعه‌ی توریسم و آبی‌پروری می‌باشند. همچنین دارای نقاط ضعفی مانند کاهش ذخایر و سهمیه‌های صید و با تهدیدهایی مانند مهاجرت به نواحی شهری برای به دست آوردن شغل مطمئن روبرو می‌باشند (Salas at all, 2007).

در پژوهشی با عنوان چالش‌هایی در ارزیابی و مدیریت ماهیگیری کوچک مقیاس آمریکای لاتین و کارائیب، دسترسی باز، عدم کنترل تلاش ماهیگیری و نبود مشارکت ماهیگیران را از مهمترین نقاط ضعف ماهیگیری در آمریکای لاتین و کارائیب می‌داند.

نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها به منظور دستیابی به موضوعات کلیدی و تعیین اهداف و مقاصد است (زیاری، ۱۳۸۸: ۱۹۴). برنامه‌ریزی راهبردی یک وسیله‌ی مؤثر برای تشخیص بهتر و پرداختن به طیف وسیعی از پیچیدگی‌ها در شیلات فراهم می‌کند. یکی از مراحل اساسی برنامه‌ریزی راهبردی شناخت شرایط محیطی است. این شناخت می‌تواند شامل موارد ذیل باشد: شناخت امکانات بالقوه و بالفعل، شناخت مسائل، مشکلات و کمبودها، تشخیص اولویت‌ها، هدف‌ها، راهبردها و راهکارها (مطیعی/نگرودی و شمسایی، ۱۳۸۸: ۱۲۹). اهداف برنامه‌ریزی راهبردی حداکثرسازی منافع اقتصادی و اجتماعی ماهیگیری برای روستاییان می‌باشد. اهداف محوری برنامه‌ی راهبردی شیلات عبارتند از: - بهره‌برداری پایدار از منابع آبی- توسعه‌ی آبی‌پروری- دستیابی به سرانه‌ی مصرف آبیان در کشور در حد متوسط جهانی (۱۶ کیلوگرم) - احیای مناطق ساحلی با تأکید بر قابلیت رشد و ثبات اقتصادی - بالا بردن درآمد صیادان و فعالان در صنعت شیلات کشور- ایجاد فرصت‌های شغلی جدید - افزایش نقش آبیان در امنیت غذایی (مطلبی و شریف روحانی، ۱۳۸۹: ۵؛ صالحی، ۱۳۸۹: ۱۷۳؛ رجب‌بیگی و یاسمی، ۱۳۸۹: ۹۲ و ۱۶۱). موفقیت اندک در زمین‌های فقرزدایی و رفع محرومیت در نواحی روستایی، علی‌رغم سابقه‌ی زیاد برنامه‌های توسعه‌ی روستایی و نیز حجم هزینه‌ها و سرمایه‌گذاری‌های انجام شده ناشی از نارسایی در محتوای سیاست‌ها و راهبردهای توسعه‌ی روستایی و فقرزدایی در کشور است (رضوانی، ۱۳۸۲: ۲۷۳). برنامه‌ریزی راهبردی و تدوین راهبردهای مناسب می‌تواند ابزاری قدرتمند برای توسعه‌ی روستاهای منطقه و دستیابی به آینده‌ی بهتر از جنبه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، زیست‌محیطی محسوب گردد.

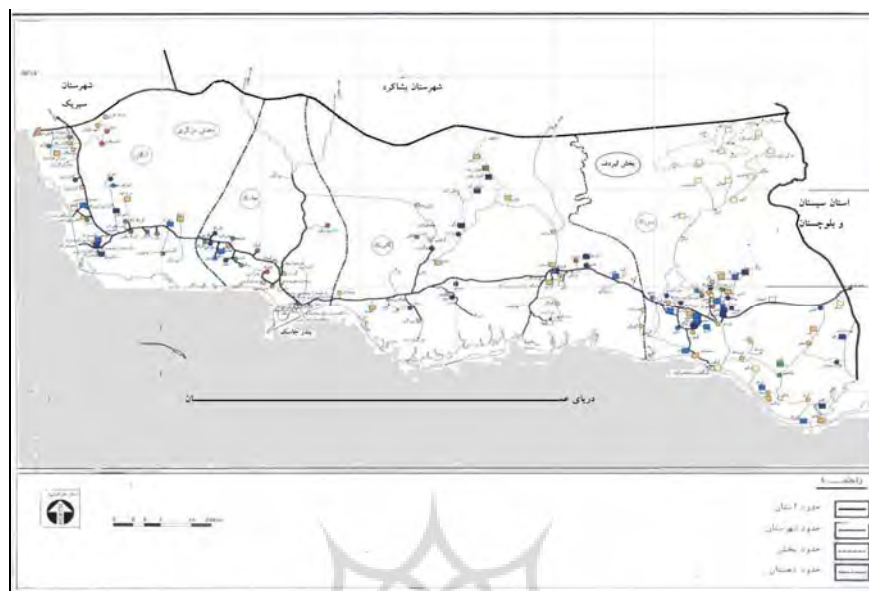
سازمان رشد و بهبود می‌باشد. در این مطالعه ما با استفاده از چارچوب جامع تدوین راهبرد، اولین ارزیابی منطقه‌ای از نقاط ضعف و قوت، فرصت‌ها و تهدیدهای ماهیگیری را ارائه و راهبردهای مناسب و مبتنی بر واقعیت‌های موجود در روستاهای ساحلی شهرستان جاسک را تبیین کرده‌ایم.

روش و مدل تحقیق

تحقیق حاضر به عنوان مطالعه‌ای کاربردی با شیوه‌ای تحلیلی انجام شده است. داده‌های تحقیق به صورت اسنادی و میدانی گردآوری شده و عمده‌ترین ابزار جمع‌آوری داده‌ها پرسش‌نامه است. پرسش‌نامه‌های اولیه با توجه به اهداف تحقیق مشتمل بر ۷۶ گویه و هر گویه شامل چهار درجه بی‌اهمیت، اهمیت کم، اهمیت متوسط، اهمیت زیاد، تنظیم شده‌اند. اعتبار پرسش‌نامه‌ها توسط افراد متخصص تأیید شد. به منظور سنجش پایایی پرسش‌نامه‌ها از ضریب آلفای کرونباخ^۱ استفاده شد. ضریب محاسبه شده ۰/۷۱ به دست آمد که نشانگر قابلیت اعتماد ابزار سنجش است. جامعه‌ی آماری تحقیق شامل ۴۰ نفر از کارشناسان و مسؤولان محلی مرتبط با ماهیگیری و توسعه‌ی روستایی می‌باشد به علت اینکه تعدادشان کم بود سعی شد تا بین همه‌ی افراد این گروه پرسشنامه توزیع و تکمیل گردد، لذا نمونه‌گیری انجام نشده است. منطقه‌ی مورد مطالعه در سواحل دریای عمان و منتهی‌الیه جنوب شرقی استان هرمزگان قرار گرفته است. روستاهای منطقه عمدتاً در امتداد ساحل، و جاده جاسک-چابهار استقرار یافته و بافت کلان حاصل از استقرار آنها به صورت خطی می‌باشد (نقشه‌ی شماره‌ی ۱).

مدهوشی و غفاری (۱۳۸۶) در پژوهشی با عنوان استراتژی‌های توسعه‌ی صادرات غیرنفتی استان مازندران با استفاده از تکنیک SWOT به بررسی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدات اقلام صادراتی مزیت‌دار استان مازندران پرداخته و با بررسی SWOT برای گل و گیاه و کیوی استراتژی‌های توسعه‌ی بازار و برای مرکبات استراتژی رسوخ در بازار به عنوان راهبردهای جذاب شناخته شده‌اند. خالدی و رحیم‌زاده (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای فراروی صادرات کشاورزی ایران، ابتدا جایگاه کشاورزی در اقتصاد ملی را بررسی نموده و مطابق نتایج به دست آمده از این تحقیق ضعف‌ها و تهدیدهای صادرات کشاورزی بیشتر از فرصت‌ها و توان‌های آن می‌باشد. رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان راهبردهای توسعه‌ی کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی با استفاده از مدل SWOT نشان می‌دهد به دلیل توانمندی‌ها و ظرفیت بالای کشاورزی در مناطق روستایی شهرستان خدابنده، نوآوری و خلاقیت در بخش کشاورزی مناطق روستایی نیازمند بازنگری و ارایه‌ی سیاست‌های مناسب برای استفاده از توان‌های موجود روستایی و کشاورزی است.

زری‌باف و همکاران (۱۳۸۹) در تحقیقی با عنوان تدوین برنامه‌ریزی استراتژیک صنعت شیلات در ایران، پس از تجزیه و تحلیل فرصت‌ها و تهدیدات خارجی و نقاط قوت و ضعف داخلی به راهبردهای مناسب اشاره می‌نماید. مطابق نتایج به دست آمده مجموع امتیازات عوامل داخلی و خارجی بیانگر این است که سازمان در راهبردهای خود به شیوه‌ای موفق از نقاط قوت و فرصت‌های موجود استفاده نموده و راهبرد اصلی

نقشه ۱: موقعیت منطقه مورد مطالعه

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۹

مرحله‌ی ورود اطلاعات

در مرحله‌ی اول که آن را مرحله‌ی ورود اطلاعات^۱ می‌نامند، اطلاعات اصلی موردنیاز برای تدوین راهبردها مشخص می‌شود ابتدا برای شناسایی عوامل خارجی و داخلی به منابع و گزارش‌های موجود مراجعه شده و بر اساس آنها فرصت‌ها، تهدیدات و همچنین نقاط قوت و ضعف‌های فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه مشخص شدند. سپس با توجه به داده‌های به دست آمده از پرسش‌نامه‌ها، ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی تنظیم شد.

الف- ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE)^۲: هدف از بررسی محیط خارجی^۳ این است که از فرصت‌هایی که می‌توان بهره‌برداری کرد و تهدیداتی را که می‌توان از آنها احتراز نمود، یک فهرست نهایی تهیه شود (دیوید، ۱۳۸۴: ۲۱۲).

برای تدوین راهبردهای مناسب توسعه‌ی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای ساحلی منطقه از چارچوب جامع تدوین راهبرد استفاده شده است. بطور کلی چارچوب تدوین برنامه‌ریزی راهبردی دارای سه مرحله‌ی اصلی است که عبارتند از: مرحله‌ی ورودی اطلاعات، مرحله‌ی تطبیق و مقایسه و مرحله‌ی تصمیم‌گیری.

یافته‌ها و نتایج

در فرایند برنامه‌ریزی راهبردی توسعه‌ی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای ساحلی منطقه با طی سه مرحله کلی، ماتریس ارزیابی عوامل خارجی و داخلی، ماتریس (SWOT) و ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی به شرح ذیل تشکیل می‌شود. در نهایت راهبردهای مناسب توسعه‌ی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای ساحلی منطقه پیشنهاد می‌گردد.

1-Input stage
2-External Factors Evaluation Matrix
3-External Factors Evaluation Matrix

شود. سپس امتیازهای همه‌ی عوامل در ماتریس با یکدیگر جمع شد تا مجموع امتیاز نهایی عوامل خارجی به دست آید. مجموع امتیاز نهایی عوامل خارجی برای فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه در ماتریس ارزیابی عوامل خارجی ۲/۵۸ به دست آمد. با توجه به نتایج جدول شماره‌ی (۱) مهم‌ترین فرصت‌هایی که روستاهای ساحلی منطقه در زمینه‌ی ماهیگیری با آن روبرو هستند عبارتند از: دارا بودن بیش از ۲۸۰ کیلومتر ساحل در کنار آب‌های آزاد، وجود بازار مطمئن داخلی، امکان افزایش حضور و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و امکان استفاده از مسیرهای دریایی، هوایی و زمینی با سایر نقاط و وجود نیروی جوان و جویای کار در این روستاها. با توجه به نتایج به دست آمده و تحلیل دیدگاه‌های کارشناسان، فرصت‌های خوبی برای رشد و ارتقاء فعالیت‌های ماهیگیری در چارچوب اهداف و سیاست‌های کلان وجود دارد. در کنار فرصت‌ها، درحال حاضر عوامل اقتصادی، اجتماعی، اکولوژیکی و نهادی متعددی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه را تهدید می‌کند. بی‌توجهی به این تهدیدها می‌تواند این فعالیت‌ها را با مشکل مواجه نماید. از جمله مهم‌ترین تهدیدات فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای ساحلی منطقه می‌توان به محرومیت و توسعه‌نیافتگی روستاها، کمبود راه‌های ارتباطی و ضعف حمل و نقل، کمبود منابع مالی و انگیزه‌های اقتصادی در روستاها و وجود مشاغل غیر قانونی و قاچاق و سوددهی بیشتر سایر بخش‌ها اشاره نمود (جدول شماره ۱).

عوامل خارجی تأثیرگذار بر فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه طی چهار مرحله با استفاده از ماتریس ارزیابی محیط خارجی به شرح ذیل مورد سنجش و ارزیابی قرار گرفته‌اند:

گام اول: تعیین عوامل خارجی تأثیرگذار بر فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه: عوامل تأثیرگذار در قالب عوامل اقتصادی، اجتماعی، اکولوژیکی و نهادی شناسایی شده و متناسب با آن تعداد ۳۱ فرصت و تهدید مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در ادامه پس از نظرسنجی از کارشناسان و مسؤولان و پالایش و غربال‌گری تعداد ۲۰ عامل به عنوان فرصت‌ها و تهدیدهای نهایی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه تعیین و در ستون یک ماتریس ارزیابی عوامل خارجی قرار گرفتند (جدول شماره ۱).

گام دوم: تعیین میزان اهمیت عوامل خارجی: در ستون دو، برای ارزیابی هر یک از عوامل خارجی لازم بود که ضریب اهمیت هر یک از عوامل بر اساس اثر احتمالی آنها بر موقعیت راهبردی فعلی و با توجه به میزان اهمیت آن عامل نسبت به سایر عوامل وزنی از یک (مهم‌ترین) تا صفر (بی‌اهمیت‌ترین) توسط کارشناسان فعالیت‌های ماهیگیری و توسعه روستایی داده شود.

گام سوم: تعیین رتبه‌ی عوامل خارجی: در این گام هر یک از عوامل خارجی با توجه به تأثیراتی که در توسعه‌ی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه دارند، رتبه ۱ تا ۴ داده شد: تهدید اساسی = ۱؛ تهدید کم = ۲؛ فرصت کم = ۳؛ فرصت اساسی = ۴

گام چهارم: تعیین امتیاز نهایی عوامل خارجی و ارزیابی آنها: ابتدا وزن هر عامل در رتبه‌ی مربوط به همان عامل ضرب گردید تا امتیاز نهایی هر عامل مشخص

جدول ۱: ماتریس ارزیابی عوامل خارجی

ردیف	فرصت‌ها (O)	ضریب اهمیت (۰-۱)	رتبه (۱-۴)	امتیاز نهایی
۵۱	وجود بازار مطمئن داخلی	۰/۰۷	۴	۰/۲۸
۵۲	بالا رفتن تقاضا برای مصرف ماهی	۰/۰۵	۳	۰/۱۵
۵۳	امکان افزایش حضور و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی	۰/۰۶	۴	۰/۲۴
۵۴	همجواری با بازارهای حوزه خلیج فارس و دریای عمان	۰/۰۴	۳	۰/۱۲
۵۵	وجود نیروی جوان و جویای کار در روستاهای منطقه	۰/۰۵	۴	۰/۲۰
۵۶	دارا بودن بیش از ۲۸۰ کیلومتر ساحل در کنار آب‌های آزاد	۰/۰۹	۴	۰/۳۶
۵۷	امکان استفاده از نیروهای دریایی، هوایی و زمینی با سایر نقاط	۰/۰۶	۴	۰/۲۴
۵۸	اقلیم خوب در فصل زمستان و پاییز (نیمه دوم سال)	۰/۰۴	۳	۰/۱۲
۵۹	عاری بودن دریا و محیط زیست منطقه از آلودگی	۰/۰۳	۳	۰/۰۹
۵۱۰	افزایش توجه دولت به محرومیت‌زدایی در روستاها و مناطق مرزی به عنوان یک راهبرد ملی و استراتژیک	۰/۰۳	۳	۰/۰۹
	تهدیدات (T)			
t۱	کمبود منابع مالی و و انگیزه‌های اقتصادی در روستاهای منطقه	۰/۰۶	۱	۰/۰۶
t۲	عدم تمایل بخش خصوصی و دولتی به سرمایه‌گذاری در منطقه	۰/۰۴	۱	۰/۰۴
t۳	محرومیت و توسعه‌نیافتگی و روستاهای منطقه	۰/۰۹	۱	۰/۰۹
t۴	کمبود راههای ارتباطی و ضعف حمل و نقل	۰/۰۷	۱	۰/۰۷
t۵	وجود مشاغل غیر قانونی و قاچاق و سوددهی بیشتر آنها	۰/۰۴	۲	۰/۰۸
t۶	مهاجرت از روستاهای منطقه به دلیل محرومیت	۰/۰۳	۲	۰/۰۶
t۷	پراکندگی و کم جمعیت بودن روستاها	۰/۰۴	۲	۰/۰۸
t۸	دوری از بازارهای بزرگ و قطب‌های توسعه‌ی کشور	۰/۰۴	۲	۰/۰۸
t۹	تهدیدهای محیطی مانند هجوم ماسه‌های روان، خشکسالی، کشند قرمز و شروع طوفان و ...	۰/۰۴	۲	۰/۰۸
t۱۰	نداشتن طرح و مدیریت جامع و رویکرد سیستمی برای توسعه	۰/۰۳	۲	۰/۰۶
جمع		۱		۲/۵۸

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۹

ب- ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE):

منطقه طی چهار گام با استفاده از ماتریس ارزیابی محیط داخلی مورد ارزیابی قرار گرفتند. **گام اول:** تعیین عوامل داخلی تأثیرگذار بر فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه: پس از تجزیه و تحلیل، پالایش و غربال‌گری اطلاعات، تعداد ۲۴ عامل عمده در ستون اول ارزیابی عوامل داخلی قرار گرفتند که در برگیرنده‌ی نقاط قوت و ضعف فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه می‌باشند.

برای تهیه‌ی یک ماتریس ارزیابی عوامل داخلی، عمدتاً از نظرات و قضاوت‌های کارشناسان و مسئولان محلی استفاده شده است. هدف این مرحله سنجش و ارزیابی محیط داخلی منطقه‌ی مورد مطالعه جهت شناسایی نقاط قوت ضعف فعالیت‌های ماهیگیری در چارچوب ابعاد توسعه‌ی روستایی می‌باشد. عوامل داخلی تأثیرگذار بر فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای

معنی ضعف کم، عدد ۳ نشان‌دهنده‌ی قوت نسبی و عدد ۴ به معنی قوت بالای هریک از عوامل مؤثر می‌باشد. گام چهارم: تعیین امتیاز نهایی عوامل داخلی و ارزیابی آنها. جمع کل امتیازات نهایی این عوامل برابر ۲/۶۲ است (جدول شماره ۲).

گام دوم: تعیین میزان اهمیت عوامل داخلی. گام سوم: تعیین رتبه‌ی عوامل داخلی: در این گام هر یک از عوامل داخلی با توجه به تأثیراتی که در بر فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه دارند، رتبه ۱ تا ۴ داده شد. عدد ۱ بیانگر ضعف اساسی، عدد ۲ به

جدول ۲: ماتریس ارزیابی عوامل داخلی

ردیف	نقاط قوت (S)	ضریب اهمیت (۰-۱)	رتبه (۱-۴)	امتیاز نهایی
S۱	قابلیت ایجاد و گسترش صنایع تکمیلی شیلاتی در روستاها	۰/۰۶	۴	۰/۲۴
S۲	امکان تنوع بخشیدن به عرضه‌ی محصولات شیلاتی	۰/۰۲	۳	۰/۰۶
S۳	عدم نیاز به سرمایه گذاری در مرحله‌ی تولید (ماهیگیری دریایی)	۰/۰۳	۳	۰/۰۹
S۴	امکان صادرات و ارزآوری در عرضه بعضی از گونه‌ها	۰/۰۵	۴	۰/۲
S۵	امکان افزایش بهره‌وری از طریق به کارگیری فن‌آوری‌ها نوین	۰/۰۴	۳/۵	۰/۱۴
S۶	مستعد بودن منطقه جهت سرمایه‌گذاری و معرفی به عنوان قطب	۰/۰۴	۳/۵	۰/۱۴
S۷	امکان ماهیگیری در آب‌های دور و اقیانوس هند	۰/۰۵	۴	۰/۲
S۸	تراکم بالای ذخایر در منطقه به دلیل جریان‌های فراموشی	۰/۰۵	۴	۰/۲
S۹	ذخایر قابل افزایش میزان صید مانند فانوس ماهیان و...	۰/۰۵	۴	۰/۲
S۱۰	شرایط مناسب برای تکثیر و پرورش میگو در کرانه‌ها	۰/۰۷	۴	۰/۲۸
S۱۱	وجود خورهای متعدد به عنوان پناهگاه و زیستگاه طبیعی	۰/۰۲	۳	۰/۰۶
S۱۲	تنوع ماهی‌ها و زیستگاه میگوی مولد	۰/۰۴	۴	۰/۱۶
	نقاط ضعف (W)			
W۱	درآمد کم و پایین بودن میزان بهره‌وری در صید سنتی	۰/۰۴	۲	۰/۰۸
W۲	پایین بودن ارزش افزوده	۰/۰۵	۱	۰/۰۵
W۳	ضعف بازاریابی و وجود واسطه در امر توزیع و فروش	۰/۰۲	۲	۰/۰۴
W۴	بالا بودن هزینه‌های ماهیگیری شامل نهاده‌ها، حمل و نقل و ...	۰/۰۴	۲	۰/۰۸
W۵	شرایط سخت کاری و پر زحمت بودن به ویژه ماهیگیری سنتی	۰/۰۲	۲	۰/۰۴
W۶	پایین بودن سطح سواد ماهیگیران روستاهای منطقه	۰/۰۳	۱	۰/۰۳
W۷	کمبود و توزیع نامناسب امکانات زیر بنایی ماهیگیری	۰/۰۶	۱	۰/۰۶
W۸	کمرنگ بودن فعالیت تعاونی‌های ماهیگیری	۰/۰۴	۱	۰/۰۴
W۹	کاهش ذخایر و کمبود سرمایه‌گذاری برای حفاظت و بازسازی	۰/۰۷	۱	۰/۰۷
W۱۰	ورود کشتی‌های صنعتی به حریم صیادان سنتی	۰/۰۳	۲	۰/۰۶
W۱۱	صید غیر مجاز و بی‌رویه و عدم رعایت استانداردهای ماهیگیری	۰/۰۶	۱	۰/۰۶
W۱۲	کمبود تحقیقات و مطالعات در این زمینه	۰/۰۲	۲	۰/۰۴
جمع		۱		۲/۶۲

(SWOT) می‌باشد و مرحله‌ی دوم انتخاب راهبردهای برتر که از طریق ماتریس داخلی و خارجی (IE) صورت گرفته است.

الف- ماتریس سوها (SWOT): در میان مدل‌های کیفی مدل، مدل (SWOT) است (مافی و سقایی، ۱۳۸۸: ۳۳) که به صورت گسترده در مدیریت نوین مورد تأیید قرار گرفته است (صدر/ ابرقویی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۸۳). نقاط قوت و ضعف و فرصت‌ها و تهدیدها در چهار حالت کلی (SO)، (WO)، (ST) و (WT) پیوند داده می‌شوند و از ترکیب و تلفیق این عوامل با یکدیگر گزینه‌های راهبردی انتخاب می‌شوند (هریسون و جان، ۱۳۸۲: ۱۹۲). از دیدگاه این مدل یک استراتژی مناسب قوت‌ها و فرصت‌ها را به حداکثر و ضعف‌ها و تهدیدها را به حداقل ممکن می‌رساند.

راهبردهای توسعه‌ی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه طی سه گام با استفاده از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی تدوین گردید: ابتدا فرصت‌ها و تهدیدهای شناسایی شده در مرحله ارزیابی محیط خارجی، در سطرهای ماتریس فرصت‌ها و تهدیدها قرار گرفت و سپس در گام بعدی نقاط قوت و ضعف شناسایی شده در فعالیت‌های ماهیگیری در مرحله‌ی ارزیابی عوامل داخلی، در ستون ماتریس نقاط ضعف و قوت قرار داده شد. سپس با استفاده از روش تجزیه و تحلیل سوها و مقایسه عوامل با یکدیگر، چهار نوع راهبردهای توسعه‌ای (SO) با بهره‌مندی از فرصت‌ها و نقاط قوت، و راهبردهای محافظه‌کارانه (WO) با بهره‌گیری از فرصت‌های پیش رو جهت از بین بردن نقاط ضعف فراوری، و راهبردهای رقابتی یا مقابله با تهدیدات (ST) با هدف به حداکثر رساندن نقاط قوت و به حداقل رساندن تهدیدات (WT) با هدف کم کردن نقاط ضعف داخلی و پرهیز و خنثی‌سازی تهدیدات خارجی، برای توسعه‌ی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه را به دست آورده و از بین آنها مهمترین را به شرح ذیل احصاء می‌نماییم (جدول ۳).

مقایسه جمع امتیازات نهایی عوامل خارجی و عوامل داخلی، نشان‌دهنده‌ی آن است که تأثیر عوامل داخلی با جمع کل ۲/۶۲ کمی بیش از تأثیر عوامل خارجی با جمع کل امتیازات ۲/۵۸ است. با توجه به نتایج به دست آمده از ماتریس ارزیابی محیط داخلی، فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه دارای نقاط قوت و ضعف متعدد و مختلفی می‌باشد. از بین نقاط قوت، شرایط مناسب برای تکثیر و پرورش (میگو) در کرانه‌ها، قابلیت ایجاد و گسترش صنایع تکمیلی شیلاتی در روستاها به منظور اشتغال‌زایی، تراکم بالای ذخایر در منطقه به دلیل جریان‌های فراموشی^۱، امکان حضور و فعالیت ماهیگیری در آبهای دور و اقیانوس هند و وجود ذخایر قابل برداشت در منطقه مانند فانوس ماهیان به عنوان پراهمیت‌ترین نقاط قوت داخلی محسوب می‌شوند. با توجه به تجزیه و تحلیل ماتریس محیط داخلی، از نقاط ضعف مهم می‌توان به کاهش ذخایر و کمبود سرمایه‌گذاری برای حفاظت و بازسازی آنها، درآمد کم، پایین بودن میزان بهره‌وری، بالا بودن هزینه‌ها، کمبود و توزیع نامناسب امکانات و خدمات زیربنایی ماهیگیری در روستاها، صید غیر مجاز و عدم رعایت استانداردها و قوانین ماهیگیری پایدار اشاره نمود. در یک تحلیل ساده می‌توان گفت که فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه دارای نقاط قوت بسیار خوب و همچنین در کنار آن دارای نقاط ضعف اساسی می‌باشد. لذا توسعه فعالیت‌های ماهیگیری و به تبع آن توسعه‌ی روستایی در منطقه نیازمند بازنگری و ارائه‌ی راهبردهای مناسب به منظور بهره‌مندی از توان‌های بالقوه و کاهش ضعف‌ها و تنگناها است.

مرحله‌ی تطبیق و مقایسه

تطبیق و مقایسه در دو مرحله صورت گرفته است. مرحله تدوین راهبردهای اولیه که از طریق ماتریس

جدول ۳: راهبردهای پیشنهادی توسعه‌ی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای مورد مطالعه

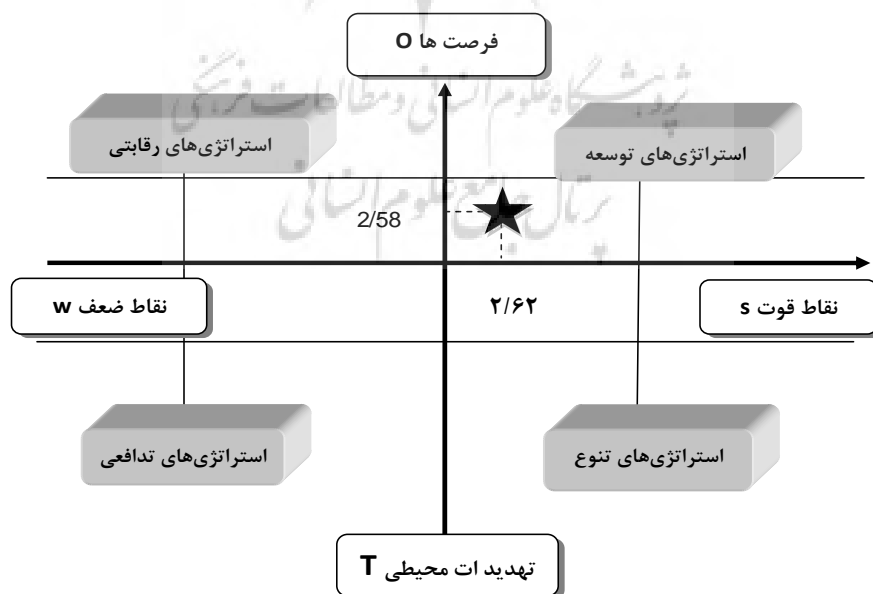
ردیف	راهبردهای (SO) (توسعه‌ای)	فرصت‌ها (O)	قوت‌ها (S)
SO۱	ایجاد و توسعه صنایع شیلاتی در روستاها	O۱, O۲, O۳, O۵	S۱, S۲, S۶, S۹
SO۲	توسعه‌ی آبی‌پروری (میگو) به عنوان یک ظرفیت در روستاها	O۳, O۵, O۶, O۸ O۱, O۲,	S۲, S۴, S۹, S۱۰, S۱۱, S۱۲
SO۳	توسعه صید از ذخایر قابل برداشت دریای عمان	O۱, O۳, O۵	S۲, S۳, S۴, S۹
SO۴	بهره‌گیری از فناوری‌ها و تکنیک‌های جدید مناسب و فاقد خطرات زیست‌محیطی	O۳, O۹	S۵, S۶
SO۵	افزایش سهم شهرستان از صید آب‌های دور	O۲, O۳, O۶	S۳, S۶, S۷
SO۶	حمایت و بسترسازی برای سرمایه‌گذاری بیشتر و مؤثرتر از طرف بخش خصوصی	O۲, O۳, O۵	S۳, S۴, S۶, S۷, S۸, S۹, S۱۱ S۱,
SO۷	ایجاد تسهیلات برای آبیان صادراتی مانند ماهیان غیرماکول، میگو، فانوس ماهیان و ...	O۳, O۴, O۷	S۲, S۴, S۶, S۱۲
SO۸	توسعه‌ی ماهیگیری توریستی با توجه به جاذبه‌های ماهیگیری و توان‌های توریستی منطقه	O۶, O۷, O۸, O۹ O۳,	S۶, S۱۱
	راهبردهای (WO)	فرصت‌ها (O)	ضعف‌ها (W)
WO۱	بازنگری فعالیت تعاونی‌های ماهیگیری در روستاها	O۳, O۵, O۶	W۱, W۳, W۸
WO۲	سازماندهی ناوگان ماهیگیری و صیدگاهها براساس میزان ذخایر و منابع (مدیریت صید)	O۲, O۳, O۶	W۹, W۱۰, W۱۱
WO۳	تعیین حد مجاز صید و جلوگیری از صید بی‌رویه و غیرمجاز (مدیریت صید پایدار)	O۲, O۳, O۶	W۴, W۹, W۱۰, W۱۱
WO۴	ایجاد ماهیگیری پایدار با مشارکت فعالانه‌ی ماهیگیران در مدیریت، حفاظت، بازسازی و بهره‌مندی پایدار از ذخایر	O۳, O۵	W۲, W۳, W۷, W۸, W۱۱
WO۵	ارتقاء بهره‌وری عوامل و نهادها و استفاده از نیروی متخصص، افزایش راندمان و کاهش هزینه‌های تولید	O۳, O۵, O۶	W۱, W۴, W۵, W۶
WO۶	شناسایی، ارزیابی و بازسازی ذخایر و بهره‌برداری مسئولانه و پایدار از آنها (مدیریت ذخایر)	O۳, O۶	W۹, W۱۰, W۱۱, W۱۲
WO۷	ایجاد نظام اطلاع‌رسانی و بهبود سیستم توزیع و بازاریابی	O۱, O۲, O۳, O۴	W۳, W۸
WO۸	سرمایه‌گذاری با تأکید بر افزایش زنجیره ارزش افزوده	O۱, O۲, O۳	W۱, W۲, W۷
	راهبردهای (St)	تهدیدات (T)	قوت‌ها (S)
St۱	شناسایی بیشتر ظرفیت‌های ماهیگیری منطقه	t۲, t۵	S۱, S۶, S۱۰
St۲	متنوع‌سازی فعالیت‌ها و ماهیگیری در روستاها	t۱, t۲, t۵	S۱, S۲, S۵, S۱۰, S۱۲
St۳	تلفیق صید و آبی‌پروری به منظور ارتقاء سطح درآمد و معیشت روستاییان و تنوع‌بخشی	t۱, t۲, t۵, t۶	S۳, S۷, S۱۰
St۴	شناسایی و بهره‌گیری از توان‌ها و مزیت‌های ماهیگیری منطقه جهت رقابت با سایر مناطق ماهیگیری مثل چابهار، قشم ...	t۱, t۲, t۳, t۸	S۱, S۶, S۷, S۸, S۹, S۱۰
St۵	اطلاع‌رسانی درباره‌ی توان‌های ماهیگیری منطقه	t۱, t۲	S۱, S۴, S۶, S۱۰
	راهبردهای (Wt)	تهدیدات (T)	ضعف‌ها (W)
Wt۱	ایجاد راههای ارتباطی و بزرگراه چابهار - جاسک بندرعباس و رفع کاستی‌های حمل و نقل	t۳, t۴	W۳, W۴, W۷
Wt۲	توسعه‌ی امکانات و خدمات (توسعه روستایی)	t۳, t۴, t۶, t۷	W۴, W۷
Wt۳	ایجاد و گسترش امکانات زیربنایی و زیرساختی	t۲, t۳, t۴, t۷	W۴, W۵, W۷
Wt۴	بهره‌گیری از نظام سلسله مراتبی خدمات‌رسانی	t۳, t۴, t۷	W۳, W۴, W۷
Wt۵	تدوین طرح جامع ماهیگیری و مدیریت سواحل	t۳, t۱۰	W۱۱
Wt۶	اجرای طرح‌های بیابان‌زدایی و حفاظت محیط	t۳, t۶, t۹	W۴, W۵, W۷
Wt۷	توجه خاص به امر آموزش، ترویج و تحقیقات	t۳, t۵, t۱۰	W۶, W۹, W۱۱, W۱۲

ب: تعیین موقعیت فعالیت‌های ماهیگیری: اگر جمع امتیاز نهایی عوامل خارجی بین ۱ تا ۲/۵ باشد، بیانگر تهدید و چنانچه بین ۲/۵ تا ۴ باشد به معنای فرصت است. بنابراین عدد ۲/۵۸ در جدول ماتریس ارزیابی عوامل خارجی بیانگر فرصت‌های نسبی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای ساحلی منطقه است.

اگر جمع امتیاز نهایی عوامل داخلی بین ۱ تا ۲/۵ باشد، بیانگر ضعف و چنانچه بین ۲/۵ تا ۴ باشد به معنای قوت است. بنابراین عدد ۲/۶۲ در جدول ماتریس ارزیابی عوامل داخلی به معنای قوت نسبی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای ساحلی منطقه است. محل تلاقی جمع امتیازهای عوامل خارجی و داخلی بر روی محور Xها و Yها تعیین‌کننده موقعیت فعالیت‌های ماهیگیری در ماتریس داخلی و خارجی است. بنابراین با توجه به قرارگیری در خانه شماره ۴ ماتریس داخلی و خارجی، راهبردهای برتر برای بهبود و توسعه فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای ساحلی منطقه، راهبردهای توسعه‌ای است (شکل ۱).

ماتریس داخلی و خارجی (IE): ماتریس داخلی و خارجی به منظور تعیین استراتژی‌های برتر مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این ماتریس، جمع امتیاز نهایی عوامل داخلی بر روی محور افقی و جمع امتیاز نهایی عوامل خارجی بر روی محور عمودی قرار می‌گیرد. قرار گرفتن سیستم در هر یک از خانه‌های ماتریس داخلی و خارجی، مفاهیم راهبردی خاصی دارد (علی‌احمدی و دیگران، ۱۳۸۶: ۲۴۹). فرآیند انتخاب راهبردهای برتر فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای ساحلی منطقه در دو گام به شرح ذیل صورت گرفت:

الف: تشکیل ماتریس داخلی و خارجی: ماتریس داخلی و خارجی (IE) دارای دو بُعد اصلی است. جمع امتیازهای نهایی ماتریس ارزیابی عوامل داخلی فعالیت‌های ماهیگیری بر روی محور Xها نشان داده شده و جمع امتیازهای نهایی ماتریس ارزیابی عوامل خارجی فعالیت‌های ماهیگیری بر روی محور Yها نوشته شده است.

شکل ۱: تجزیه و تحلیل نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدات فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۹

راهبردهای توسعه‌ای قرار دارد. ۲- این موقعیت نشان‌دهنده‌ی وجود قوت‌های داخلی و در عین حال فرصت‌های محیطی است که می‌باید به‌خوبی از آنها استفاده کرد.

با توجه به بررسی‌های کارشناسی و انجام تجزیه و تحلیل‌های محیطی و تهیه‌ی ماتریس‌های IFE و EFE و همچنین نمودار موقعیت‌سیستم (IE) موارد ذیل قابل تأکید است: ۱- جایگاه فعلی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای ساحلی منطقه خوب و در حوزه‌ی

جدول ۴: راهبردهای کلان و جزئی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای ساحلی منطقه

راهبردهای اصلی و کلان	راهبردها و اقدامات جزئی و مرتبط
مدیریت ذخایر و پایداری صید	۱- سازماندهی ناوگان ماهیگیری و صیدگاهها و میزان بهره‌برداری و بهره‌برداران بر اساس ذخایر و منابع ۲- جلوگیری از صید غیر مجاز و بی رویه از طریق ضابطه‌مند کردن و ارائه‌ی قوانین ویژه و بهبود روش‌های نظارت و حفظ ذخایر ۳- کاهش صید ضمنی و ضایعات پس از صید ۴- شناسایی، حفظ، افزایش و بازسازی ذخایر و بهره‌برداری مسؤولانه و پایدار آنها ۵- محدودیت‌های فصلی، مکانی، ادوات، گونه‌ها و اصلاح سیستم دسترسی ۶- شناخت و معرفی و بهره‌گیری بیشتر از ظرفیت ماهیگیری در روستاها و معرفی منطقه به عنوان قطب ماهیگیری ۷- کشاورزی فصلی در دشت جگین و گابریک در فصل بیکاری.
ایجاد و گسترش امکانات و خدمات در روستاها (توسعه روستایی)	۱- توسعه‌ی امکانات و خدمات با توجه به قابلیت و جایگاه روستاها ۲- ایجاد و گسترش امکانات زیربنایی مورد نیاز فعالیت‌های ماهیگیری در روستاها ۳- بهره‌گیری از نظام سلسله مراتبی خدمات‌رسانی کارآمد به روستاهای ماهیگیری در طول ساحل ۴- توسعه و بهبود راههای ارتباطی و ساحلی و ایجاد بزرگراه ساحلی جاسک- چابهار- بندرعباس و رفع کاستی‌های حمل و نقل زمینی، دریایی و هوایی ۵- توسعه‌ی ماهیگیری توریستی با توجه به جاذبه‌های ماهیگیری و توان‌های توریسم دریایی در منطقه.
ایجاد و توسعه صنایع شیلاتی در روستاها	۱- ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی در روستاها مانند کنسرو ماهی، فرآوری، تولید پودر و روغن ماهی و ... ۲- ایجاد صنایع وابسته و جنبی شیلاتی مانند یخ‌سازی و ...
توسعه آبی پروری (پرورش میگو) به عنوان یک ظرفیت در روستاها	۱- تلفیق صید آبی‌پروری به منظور ارتقاء سطح درآمد و معیشت روستاییان و تنوع بخشی به فعالیت‌های ماهیگیری در روستاها ۲- استفاده از توان‌های طبیعی و آبی و خاکی موجود جهت ایجاد و توسعه‌ی سایت‌های تکثیر و پرورش ۳- استفاده از شیوه‌ها و تکنولوژی جدید تکثیر و پرورش آبیان ۴- تشویق و حمایت از بخش خصوصی جهت ورود به عرصه‌های جدید آبی‌پروری.
افزایش صید از ذخایر قابل برداشت (صنعتی نمودن صید)	۱- سرمایه‌گذاری جهت توسعه‌ی صید از ذخایر قابل برداشت دریای عمان مثل ماهیان میکتوفیده و ... ۲- افزایش سهم شهرستان از صید آب‌های دور و اقیانوس هند ۳- متنوع‌سازی گونه‌ها و توسعه‌ی ماهیگیری دریایی با توجه به مزیت‌های نسبی در روستاهای منطقه.
مدیریت جمعی و تعاونی	۱- ایجاد ماهیگیری پایدار با مشارکت فعالانه‌ی ماهیگیران در عرصه‌های مختلف ۲- واگذاری فعالیت‌های تصدی‌گری به بخش تعاونی و غیر دولتی ۳- جلب مشارکت ماهیگیران در مدیریت، حفاظت و بازسازی و بهره‌مندی پایدار از ذخایر و منابع ماهیگیری موجود در منطقه و استفاده از توان تجربیات آنها.
صادرات آبیان (تجاری نمودن صید)	۱- ارائه‌ی محصولات متنوع مطابق با نیاز و سلیقه مصرف‌کنندگان ۲- ایجاد نظام اطلاع‌رسانی و بهبود سیستم توزیع و بازاریابی ۳- صدور ماهیان غیر ماکول، فانوس ماهیان و ...
فناوری و بهره‌وری	۱- تلفیق دانش سنتی و تجربی و روش‌های نوین و علمی ماهیگیری ۲- استفاده از روش‌ها و ابزار مناسب و فاقد خطرات زیست‌محیطی و حذف روش‌ها و ابزار مخرب ۳- افزایش راندمان از طریق بهبود ادوات و به کارگیری نیروی متخصص و ترویج روش‌های بهینه صید.
آموزش و تحقیقات	۱- ترویج، توسعه و مدیریت مبتنی بر دانش ۲- ارتقاء سطح علمی و آموزشی فعالان بخش ماهیگیری ۳- ایجاد مراکز و پارک‌های تحقیقاتی در منطقه ۴- تدوین طرح جامع سیاست‌ها و راهبردهای توسعه‌ی ماهیگیری منطقه ۵- استفاده از تجربیات و دستاوردهای کشورهای پیشرو در زمینه‌ی ماهیگیری.
کاهش تنگناهای زیست‌محیطی	۱- اجرای طرح‌های بیابان‌زدایی و حفاظت محیط زیست ۲- اطلاع‌رسانی به موقع وضعیت اقلیمی و پدیده‌های جوی.

مرحله‌ی تصمیم‌گیری: ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی (QSPM)^۱

در این مرحله، گزینه‌های مختلف راهبردهای شناسایی شده در مرحله‌ی تطبیق (ماتریس SWOT) مورد ارزیابی و قضاوت قرار گرفته و جذابیت نسبی آنها تعیین می‌شود. این ماتریس مشخص می‌نماید کدام یک از گزینه‌های راهبردی انتخاب شده، مناسب‌تر می‌باشد و در واقع این استراتژی‌ها را اولویت‌بندی می‌نماید (هانگر و ویلن، ۱۳۸۱: ۹۴).

فرآیند اولویت‌بندی راهبردهای به دست آمده فعالیت‌های ماهیگیری در پنج مرحله انجام شد:

۱- در اولین گام ۲۰ عامل مهم خارجی و ۲۴ عامل مهم داخلی به دست آمده از ماتریس‌های ارزیابی عوامل داخلی و خارجی را در سمت راست ماتریس و به دلیل زیاد بودن راهبردهای به دست آمده از ماتریس (SWOT)، پس از جمع نمودن راهبردهای نزدیک و سازگار، راهبردهای اصلی و کلان در بالای ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی قرار داده شده و راهبردهای عمده و اصلی متمایز نسبت به یکدیگر (مطابق جدول شماره ۴) مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. راهبردهای اصلی

را می‌توان به عنوان رویکردهای کلی و فراگیر که فعالیت‌های عمده را رهبری می‌نماید تعریف کرد (فروزنده‌دهکردی، ۱۳۸۱: ۱۱).

۲- به هر یک از عوامل داخلی و یا خارجی مانند ضریب‌های ماتریس عوامل خارجی و داخلی ضریب داده شد.

۳- امتیازهای جذابیت راهبردها با توجه به اهمیت نسبی یک راهبرد نسبت به سایر راهبردها (با توجه به عامل مورد نظر) مشخص گردید.

۴- از طریق حاصل ضرب وزن و امتیازهای جذابیت، جمع امتیاز جذابیت راهبردها مشخص گردید. بدیهی است هر چه جمع امتیازهای جذابیت بیشتر باشد، راهبرد مورد نظر دارای جذابیت بیشتری می‌باشد.

۵- امتیاز جذابیت نهایی از مجموع امتیازهای جذابیت هر یک از ستون‌های ماتریس محاسبه شد. پس از ارزیابی و امتیازدهی به ۱۰ راهبرد عمده و اصلی به دست آمده در نهایت براساس مجموع نهایی امتیازهای جذابیت ماتریس برنامه‌ریزی راهبردی کمی، راهبردهای فعالیت‌های ماهیگیری به صورت ذیل در روستاهای منطقه اولویت‌بندی شدند (جدول شماره ۵).

جدول ۵: مجموع امتیاز (TAS) راهبردهای اصلی توسعه‌ی فعالیت‌های ماهیگیری

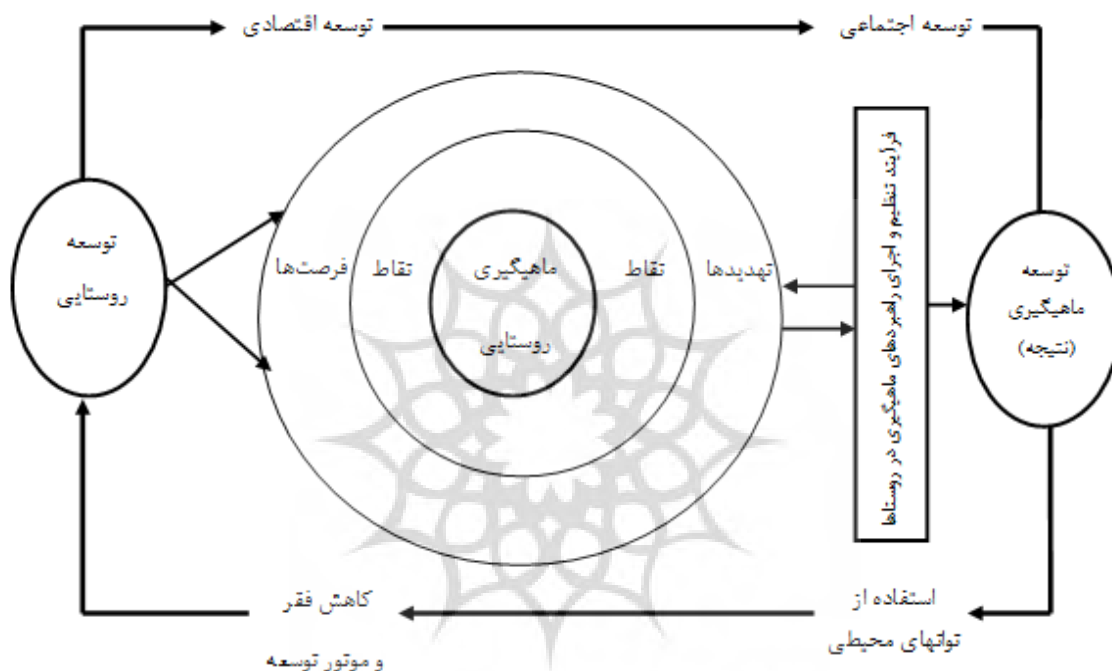
اولویت	عنوان راهبرد	مجموع امتیاز
۱	مدیریت ذخایر و پایداری صید در منطقه (پایدار نمودن صید)	۳/۶۶
۲	ایجاد و گسترش امکانات و خدمات در روستاها (توسعه‌ی روستایی)	۳/۶۱
۳	توسعه‌ی آبی‌پروری (پرورش میگو) به عنوان یک ظرفیت در روستاها	۳/۵۵
۴	ایجاد و توسعه‌ی صنایع شیلاتی در روستاها با هدف اشتغال‌زایی و ارزش افزوده	۳/۴۷
۵	افزایش صید از ذخایر قابل برداشت مثل فانوس ماهیان و آب‌های دور	۲/۶۲
۶	مدیریت جمعی و تعاونی با مشارکت ماهیگیران روستایی	۲/۵۶
۷	ایجاد تسهیلات برای صادرات آبیان (تجاری نمودن صید)	۲/۵۲
۸	بهره‌گیری از فناوری و بهره‌وری عوامل تولید	۲/۰۷
۹	توجه خاص به آموزش و تحقیقات مورد نیاز ماهیگیری منطقه	۲/۰۱
۱۰	کاهش تنگناهای زیست‌محیطی	۱/۳۹

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۹

مدل پیشنهادی

بر اساس بررسی‌های انجام شده و با توجه به یافته‌های تحقیق، مدل ذیل برای تدوین راهبردهای مناسب فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه ارائه شده است. این مدل توانایی ایجاد یک چارچوب مفهومی

مناسب را دارد. خمیرمایه‌ی اصلی مدل پیشنهادی با استفاده از منابع معتبر در ادبیات مدیریت راهبردی تهیه شده است. این مدل یک‌مدل برنامه‌ریزی و تدوین راهبردی پایه‌ای و هدف‌مدار می‌باشد.

شکل ۲: مدل پیشنهادی چارچوب برنامه‌ریزی راهبردی فعالیت‌های ماهیگیری روستایی

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۸۹

نتیجه

ماهیگیری کوچک مقیاس محدودیت‌ها و توانایی‌هایی در رابطه با کاهش فقر و توسعه‌ی روستایی دارد. چنانچه با سیاست‌ها و راهبردهای مناسب مورد حمایت قرار گیرد، می‌تواند نقش مهمی در توسعه‌ی روستایی ایفا نماید. فرآیند برنامه‌ریزی راهبردی روشی است که می‌تواند برنامه‌ریزان را در جهت تدوین راهبردهای مناسب و کاربردی برای توسعه‌ی ماهیگیری یاری نماید. توسعه‌ی فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای ساحلی دریای عمان و رسیدن به توسعه‌ی روستایی،

مستلزم برنامه‌ریزی واقع‌بینانه، هدفمند، جامع و آینده‌نگر و توجه به همه‌ی عوامل و عناصر مؤثر می‌باشد. مطابق نتایج به دست آمده برای فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای منطقه ۱۲ نقطه قوت و ۱۲ نقطه مهم ضعف و همچنین ۱۰ مورد فرصت و ۱۰ مورد تهدید مهم شناسایی شده است. نتایج بررسی تحقیق نشان می‌دهد که منطقه از یک‌طرف با جاذبه‌ها و قابلیت‌های متعدد و از طرف دیگر با تهدیدات و نقاط ضعف جدی برای توسعه‌ی فعالیت‌های ماهیگیری مواجه است. می‌توان از راهبردهای گوناگون به منظور

۲. خالدی، کوهسار؛ ایوب رحیمزاده (۱۳۸۷). قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای فراروی صادرات کشاورزی ایران، اقتصاد کشاورزی و توسعه. سال شانزدهم. ۶۲-۱۰۴-۸۳.
۳. دیوید، فردآر (۱۳۸۴). مدیریت استراتژیک، مترجمان علی پارساییان و سیدمحمد اعرابی. دفتر پژوهش‌های فرهنگی. تهران.
۴. رجب‌بیگی، مجتبی؛ مهران یاسمی (۱۳۸۹). مدیریت شیلاتی، چاپ اول. تهران. انتشارات مؤسسه آموزش عالی علمی و کاربردی جهاد کشاورزی.
۵. رکن‌الدی‌افتخاری، عبدالرضا؛ حمدالله سجاسی‌قیداری؛ سیدحسن رضوی (۱۳۸۹). راهبردهای توسعه‌ی کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی، مطالعه‌ی موردی شهرستان خدابنده، فصلنامه روستا و توسعه. سال ۱۳. شماره ۳، ۱-۲۹.
۶. رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۲). توسعه روستایی؛ اهمیت و ضرورت آن در محرومیت‌زدایی، اندیشه. سال نهم. شماره سوم و چهارم.
۷. زری‌باف، مهدی؛ توحیدعلی‌زاده؛ حسین حاجلو (۱۳۸۹). تدوین برنامه‌ریزی استراتژیک صنعت شیلات ایران، پژوهشگر (مدیریت). ۷ (۹).
۸. زیاری، کرامت‌الله (۱۳۸۸). مکتب‌ها، نظریه‌ها و مدل‌های برنامه و برنامه‌ریزی منطقه‌ای، تهران. انتشارات دانشگاه تهران.
۹. سازمان شیلات ایران (۱۳۸۹). سالنامه آماری شیلات ایران ۸۷-۱۳۷۹، تهران، آدرس اینترنتی WWW.SHILAT.COM
۱۰. صالحی، حسن (۱۳۸۹). مدیریت و برنامه‌ریزی شیلاتی، چاپ اول. تهران. مؤسسه تحقیقات شیلات ایران،
۱۱. صدرا ابرقویی، ناصر؛ حسن حسینی‌نسب؛ احمد صادقیه (۱۳۸۹). نگرشی فازی به برنامه‌ریزی استراتژیک در بخش کشاورزی، فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه. شماره ۷۱.
۱۲. فروزنده دهکردی، لطف‌الله (۱۳۸۸). مدیریت استراتژیک، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- استفاده‌ی بهینه و حداکثری از فرصت‌ها و توان‌ها جهت کم کردن و کاهش تهدیدها و ضعف‌ها استفاده نمود. نتیجه‌ی تحقیق حاضر استخراج ۲۸ راهبرد توسعه‌ای، محافظه‌کارانه، تنوع‌سازی و دفاعی از طریق تحلیل SWOT و مقایسه‌ی عوامل مؤثر داخلی و خارجی است. این راهبردها نشانگر مسیر حرکت برای توسعه فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای ساحلی دریای عمان می‌باشد. مطابق ماتریس عوامل خارجی و داخلی (IE) فعالیت‌های ماهیگیری در روستاهای ساحلی منطقه از نظر عوامل داخلی و خارجی وضعیت مناسبی دارد و بالاتر از حد متوسط است؛ زیرا جمع امتیاز نهایی عوامل خارجی ۲/۵۸ و جمع امتیاز نهایی عوامل داخلی ۲/۶۲ می‌باشد که از عدد ۲/۵ بزرگتر است. بنابراین پیشنهاد می‌گردد راهبردهای توسعه‌ای برای فعالیت‌های ماهیگیری و آبی‌پروری مورد تأکید قرار گیرد. البته سایر راهبردهای حاصله نیز برای برنامه‌ریزی راهبردی قابل استفاده و راهگشا می‌باشند. با توجه به جدول برنامه‌ریزی راهبردی کمی (QSPM)، ۱۰ گروه راهبردهای شناسایی شده مورد ارزیابی و قضاوت قرار گرفته و از بین آنها راهبرد مدیریت ذخایر و کنترل صید (پایدار نمودن صید) با امتیاز ۳/۶۶ و راهبرد ایجاد و گسترش امکانات و خدمات در روستاها با امتیاز ۳/۶۱ به عنوان مهمترین و با اولویت‌ترین گروه‌های راهبردی انتخاب شدند. لازم به توضیح است با توجه به فرآیند علمی انجام گرفته برای تدوین راهبردهای مناسب توسعه‌ی فعالیت‌های ماهیگیری روستایی به صورت منطقه‌ای و بومی در شهرستان جاسک، فرآیند این تحقیق می‌تواند برای انجام پژوهش‌های مشابه در سطح کشور مورد استفاده قرار گیرد.

منابع

۱. ابراهیم‌زاده، عیسی (۱۳۸۹). آمایش سرزمین و برنامه‌ریزی محیطی در جنوب شرق ایران، چاپ اول. تهران. انتشارات اطلاعات.

25. Eide, Arne (2007). Strategic plan for the artisanal fishing sub-sector of Mozambique (PESPA) MaReMa Centre-Norwegian College of Fishery Science-University of Tromsø.
26. Fao (2002). the State of World Fisheries and Aquaculture. Rome, Italy.
27. F.A.O (2005). Increasing the Contribution of Small-Scale Fisheries to Poverty Alleviation and Food Security. FAO.Fisheries Technical Paper. No. 10. Rome.
28. Fao (2009). the State of World Fisheries and Aquaculture. Rome Italy.
29. Fao (2010). the State of World Fisheries and Aquaculture. Rome Italy.
30. Hersoug Bjørn (2007). Small-scale fisheries Small-scale fisheries-temporary problem or permanent challenge? Norwegian College of Fishery Science University of Tromsø.
31. Nall, V. U* and R. Franquesa J (2010). A comparative study on socio-economic indicators and viability in small-scale fisheries of six districts along the Turkish coast Appl. Ichthyol. 26.
32. Pomeroy, R. S. and M.B. Carlos (1996). A review and evaluation of community-based coastal resources management in the Philippines, 1984-1994. Fisheries Co-Management Project, Research Report. No.6.
33. Salas Silvia, Ratana Chuenpagdee, Juan Carlos Seijo, Anthony Charles (2007). Challenges in the assessment and management of small-scale fisheries in Latin America and the Caribbean Fisheries Research 87.
34. Selina M. Stead (2005). Changes in Scottish coastal fishing communities dynamics to aid management, planning and policy Ocean & Coastal Management 48.
35. Sustainable Coastal Communities and Ecosystems Program (SUCCESS) and Global Water for Sustainability Program (GLOWS) (2006). Fisheries Opportunities Assessment.
36. Terrados, J. & Almonacid, G (2007). Regional Energy Planning Through SWOT Analysis and Strategic Planning Tools: Impact on Renewables Development, Journal of Renewable and Sustainable Energy Reviews.
۱۳. علی احمدی، علیرضا؛ مهدی فتح‌الله؛ ایرج تاج‌الدین (۱۳۸۶). نگرشی جامع بر مدیریت استراتژیک (رویکردها، پارادایم‌ها، مکاتب، مدل‌ها، تکنیک‌ها و ابزار)، انتشارات الهادی.
۱۴. مافی، عزت‌الله؛ مهدی سقایی (۱۳۸۸). کاربرد مدل ms-swot در تحلیل مدیریت گردشگری کلانشهر مشهد، جغرافیا و توسعه. شماره ۱۴.
۱۵. مالکولم، موزلی (۱۳۸۸). توسعه‌ی روستایی اصول و عملیات، ترجمه مجتبی قدیری معصوم و آئیژ عزمی. چاپ اول. تهران. انتشارات دانشگاه تهران.
۱۶. مدهوشی، مهرداد؛ تاری غفاری (۱۳۸۶). استراتژی‌های توسعه‌ی صادرات غیرنفتی استان مازندران، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی. ۴۴.
۱۷. مطلبی، عباسعلی؛ مصطفی شریف‌روحانی (۱۳۸۹). سند راهبردی توسعه تحقیقات شیلات و آبریان کشور، چاپ اول. تهران. مؤسسه تحقیقات شیلات ایران.
۱۸. مطیعی‌لنگرودی، حسن؛ ابراهیم شمسایی (۱۳۸۸). توسعه و کشاورزی پایدار (از دیدگاه اقتصاد روستایی)، چاپ اول. تهران. انتشارات دانشگاه تهران.
۱۹. هانگر، جی دیوید؛ ویلن، توماس ال (۱۳۸۱). مبانی مدیریت استراتژیک، ترجمه سیدمحمد اعرابی و داود ایزدی. چاپ اول. تهران. دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
۲۰. هریسون، جفری؛ کارون جان (۱۳۸۲). مدیریت استراتژیک، ترجمه بهروز قاسمی. انتشارات هیات تهران.
21. Benech (2006). Small-scale fisheries: Assessing their contribution to Rural livelihoods in Developing countries, F.A.O . Rome.
22. Béné, C.; Steel, E.; Kambala Luadia B. and Gordon, A (2009). 'Fish as the "Bank in the Water": Evidence from Chronic-Poor Communities in Congo', Food Policy 34.
23. Béné, Christophe & Bjørn Hersoug and Edward H. Allison (2010). Not by Rent Alone Development Policy Review, 28 (3).
24. Berkes, F (2003). Alternatives to conventional management: lessons from small-scale fisheries. Environments 31.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی